

SUSAN JANE
GILMANOVÁ

Zmrzlinová
královna

Zmrzlinová královna

SUSAN JANE
GILMANOVÁ

Zmrzlinová královna

Fortuna
Libri

Original title: Susan Jane Gilman: THE ICE CREAM QUEEN OF ORCHARD STREET

Copyright © 2014 by Susan Jane Gilman
Cover design © Jennifer Heuer
Cover image: found vintage postcard

Czech edition © Fortuna Libri, Praha 2015
Translation © Milena Pellarová, 2015

Vydalo nakladatelství Fortuna Libri

www.fortunalibri.cz

Odpovědná redaktorka Veronika Klementová

První vydání

Tato kniha je fikce. Jména, postavy, místa a události jsou buď výsledkem autorovy fantazie, anebo jsou použity fiktivně, a proto jakákoli podobnost se skutečnými živými či mrtvými osobami, obchodními společnostmi, událostmi či místy je čistě náhodná.

Všechna práva vyhrazena

Žádná část této publikace nesmí být reprodukována, ukládána do informačních systémů nebo rozšiřována jakýmkoli způsobem, ať už elektronicky, mechanicky, fotografickou cestou nebo jinými prostředky bez souhlasu majitele práv.

ISBN 978-80-7321-932-1

Stevemu Blumenthalovi

&

Franku McCourtovi

ČÁST PRVNÍ

Kapitola 1

KDYŽ JSME BYLI V AMERICE tři měsíce, porazil mě kůň. Nevím přesně, kolik mi tenkrát bylo. Možná šest? V době, kdy jsem se narodila, se u nás matriky ještě nevedly. Pamatuju si, že jsem běžela po Hester Street a hledala tatínka. Bledou oblohu nad mou hlavou lemovaly střechy a železná požární schodiště, kroužili na ní holubi, pouliční prodavači křičeli, slepice kdákaly a odněkud se skřípavě a s přestávkami ozýval kolovrátek. Kolem kár se zbožím se zvedala vysoká oblaka prachu, v nichž názvy obchodů povlávaly jako prapory. Najednou jsem uslyšela klapot a vzápětí jsem ležela na zemi. Na zlomek vteřiny jsem zahlédla kopyto, potom mnou projela řezavá bolest a propadla jsem se do tmy.

Kůň, který mě srazil, táhl zmrzlinářský vozík. Osud si se mnou podivně zahrál, nemyslíte? Kdyby mě zmrzačil dejme tomu hadrář nebo uhlíř, nikdy by ze mě nebyla Lillian Dunkleová, kterou zná celá Amerika. Legenda by se ze mě zcela jistě nestala.

Veřejnost si odjakživa myslí, že jsem k bohatství přišla díky manželovi. Musím říct, že média z nějakého důvodu úspěšné ženy nesnášejí a odmítají jim přiznat sebemenší zásluhy. Příšerná fotografie, kterou teď noviny neustále tisknou a na které vypadám jako Joan Crawfordová, když dostává klystýr, mluví za všechno. Vždycky člověka odsoudí tak rychle!

Ale milánkové, vzpomeňte si na naši Pohádkovou tundru, sypanou na přání čokoládovými hoblinkami, barevným dražé, lentilkami či sekanými buráky, Fondánové štěně nebo na náš nejznámější výrobek, Vanilopku ve tvaru firemní značky, stylizované gorilky, zdobený strouhaným kokosem a s náplní křupavých sušenek podle tajného receptu. Poprvé jsme s ním přišli na Den otců a pak ho lidi kupovali k narozeninám, ale uvědomujete si, kolik z vás si objednalo nějakou jeho verzi na svatbu? Jednou jsme udělali na zakázku pro hostinu v Soyossetu opici tak obrovskou, že stačila pro dvě stě patnáct lidí. Kdyby si Bert nezapomněl ten zatracený foťák, dostali bychom se do Guinnessovy knihy rekordů.

Barevná věž, Mátový Everest, Karamelák. Tohle všechno – a každoročně jsme toho prodali miliony – byly *moje* nápady podle *mých* receptů. V době největšího rozkvětu jsme měli po celých Státech tři sta dva obchodů. Zrevolucionizovali jsme výrobu i marketing a zavedli franšizu. Čí myslíte, že to byla zásluha? Sám prezident Dwight D. Eisenhower o mně řekl, že jsem „Zmrzlinová královna Ameriky“. Mám jeho podepsanou fotografii (samozřejmě i s Mamií, které jako obvykle visí kolem krku perly a jako obvykle ukazuje ty svoje divné zuby), na níž si s námi v Růžové zahradě potřásá rukou. Já mám na sobě svůj první kostým od Coco Chanel v barvě jahodové zmrzliny a to bylo celá léta předtím, než ji proslavila Jackie Kennedyová! Dnes vlastním přes třicet rytých plaket, trofejí a stuh, mísu z broušeného skla a příšerný památeční popelník z cínu, který bych hrozně ráda někomu věnovala, jenže jak se člověk může zbavit něčeho, co má na sobě vyryté jeho jméno a čím ho obšťastnila Asociace pro výzkum dětské cukrovky? Kromě toho jsem dostala bezpočet diplomů: od Severokarolínské obchodní komory, Americké mlékárenské asociace, Dowovy chemičky, a dokonce od Institutu Ma-

hariši Maheše Jógiho z Rišikéše v Indii. Jogíni mají zřejmě zmrzlinu v oblibě, což bych do nich nikdy neřekla.

Ale když se dnes moje jméno objeví na veřejnosti, nikdo si nevzpomene na nic jiného než na sprosté titulky v novinách, připomínající jeden drobný incident v živém televizním vysílání, obvinění z úniku daní, jedno zatčení (jistě nemusím dodávat, že bylo neoprávněné), a v neposlední řadě na špatné vtipy toho šlemiela, komika Johna Carsona. Jestli je ten člověk zábavný, tak já jsem čínská císařovna.

Zrovna včera mě vnuk informoval, že moje jméno představuje jednu z odpovědí v poslední verzi znalostní stolní hry Trivial Pursuit. „Babi, neběhá ti z toho po zádech mráz?“ zeptal se. Když je člověk na světě dost dlouho, jen tak něco ho nepřekvapí, ale co teď zažívám, je učiněný hon na čarodějnice. Prokristapána, WPIX je přece jen místní stanice! A vysílali jsme v neděli v sedm ráno. V neděli! No, měla jsem pár sklencek, přiznávám. Jenže, milánkové, zkuste si celých třináct let moderovat přítomělý pořad pro děti, a pak uvidíme.

Ale počkejte, já vlastně předbívám.

Dovolte, abych svůj příběh začala dávno předtím, než mi příjezdovou cestu k domu blokovaly vozy s televizními anténami zaparkované naproti přes ulici, mnoho let předtím, než jsme zahájili kampaň „Sobotní povyražení“, spustili výrobu zmrzlinových koktejlů s ovocem a uvedli na scénu klauna Šášu. Začnu na manhattanské Lower East Side, po které s károu taženou koněm jezdil tlustý zpocený chlapík, který prodával ledovou tříšť. Jeho příjmení, Dinello, bylo napsané na postranici červenými a zlatými písmeny, jejichž barva se odlupovala. Byl poslední svého druhu, protože většina ostatních pouličních prodavačů už v té době pracovala pro velkoobchod.

Nosil klobouk s měkkou krempou a hnědou plátěnou halenu, a místo aby křičel jako ostatní, vyzpěvoval árie: „Mraženááá tříííšť!“ Byl báječný. Navzdory příšernému rámusu jsem jeho baryton slyšela až na začátek Hester Street.

Dinellova tříšť byla citronová nebo třešňová a vypadala jako žlutý nebo červený sníh. Jednou jsem místo večere pro sebe a Floru kopeček třešňové koupila. Když jsme ji zhlty, měly jsme pusu ostře rudou jako bonbon. Byla to taková lahoda, že jsme si připadaly jako v ráji, ale hned nato jsme dostaly strašné výčitky svědomí, protože za ty dva centy jsme měly sehnat brambory. Od té doby jsem se ovládala, ale kdykoli jsme se ocitly na Hester Street, toužebně jsem sledovala, jak pan Dinello nabírá třpytivý kopeček do maličkého skleněného šálku, zákazník ho pečlivě vylizuje a vrací zpátky. Pan Dinello ho pak opláchl v zinkovém hrnci, který visel na zadní straně vozíku, a podal dalšímu zákazníkovi. Tak to tenkrát zkrátka chodilo.

Když naše rodina vystoupila z lodi, neměla ani vindru a většina přistěhovalců na tom byla stejně. Příběhy lidí, kteří přijeli do Ameriky s kapsami plnými peněz, mi lezou na nervy. Takže váš nejstarší bratr, lord XY, zdědil rodinné panství, kdežto vy jste si, chudáčku, musel pro jmění dojet až do Nového světa? Prosim vás, kdo by to chtěl poslouchat?

V době, kdy mě porazil kůň, jsme bydleli ve čtvrtém patře zadního traktu jednoho činžáku na Orchard Street. Krejčímu panu Lefkowitzovi jsme platili dva dolary týdně, aby nám dovolil nocovat v salonu na polštářích z pohovky, které matka vždycky večer rozložila na rozvrzané dřevěné bedny. Ve dne ještě se dvěma jinými ženami pro pana Lefkowitze pracovala a v oblaku nití stříhala látky.

Pokud se tatínek netoulal po ulicích, dělal u pana Lefkowitze taky a těžkou žehličkou, která se ohřívala na sporáku

v kuchyni, žehlil košile. Když se horký kov se syčením dotkl bavlny, zavonělo to jako spálená vanilka. Já tu vůni milovala a za mnoho let jsem se ji snažila znovu vytvořit v našich laboratořích.

Rodiče pracovali dva metry od sebe, a přesto spolu neztratili slovo.

Abyste rozuměli, původně totiž do Ameriky jet nechtěli.

Tu noc, kdy jsme utíkali z vesničky Višněv, mi matka zašila do tajné kapsičky pod podšívku kabátu dvě stě rublů. Nějaké ušetřila, ale většinu jí z Jižní Ameriky poslal bratr, můj strýček Hynam. Kapsičku udělala v podpaží a ruce se jí přitom tak třásly, že se dvakrát píchla do prstu. Nebylo divu. Slyšeli jsme spoustu historek, jak prostředníci nějakou rodinu odvezli, okradli ji a vyhodili do příkopu u cesty napospas kozákům. Týden před odjezdem jsme se sestry ani já nesměly mýt, abychom vypadaly co nejhůř. Můj šedivý plstěný kabát patřil nejdřív Belle, potom Rose a nakonec ho nosila Flora. (Dokud byl naživu, dostával nové šaty jen Samuel.) Látka byla tak tenká, že se tomu kabát ani nedalo říkat. „Kdo by se na ten hadr dvakrát podíval?“ prohlásila matka. „Dítě, co má ponem jako ty, nikdo prohledávat nebude.“

Byla jsem mladší než sestry, nejmenší v celém štetlu. Narodila jsem se potom, co lůza odtáhla, vesničané zabeznili rozbitá okna vyrabovaných domů, zametli střepy a umyli octem krev na podlaze. Zatímco se pohybovali po Višněvu mlčky jako mátohy, já pořád vesele mlela, jak to dovede jen nevědomé dítě. Taky jsem poskakovala, vykřikovala a smála se, přičemž jsem si zapomínala zakrývat rukou ústa, jak mě matka učila. Chodila jsem po dvoře a prozpěvovala si dlouhé písničky, které jsem si vymýšlela. Pamatuju si na dvě. Jedna se jme-

novala „Žába ve studni“, druhá „Mám ráda slepice“. Tóny mi z hrdla stoupaly jako bublinky ze sodovky. Zpívat jsem prostě musela, stejně jako jsem musela houpat nohama, když jsem seděla na vysoké stoličce.

Ale hlavně jsem nedokázala krotit zvědavost.

„Mami, proč nám shořela stodola?“ zeptala jsem se třeba hlasitě. „Proč nemá Sol ruku? Jak to, že je Etta sirotek?“

Matka byla statná ženská s ostře řezanou zpustošenou tváří a předčasně prošedivělými vlasy. „To mám z tebe,“ prohlášovala a ukazovala na jeden bílý pramen po druhém. Měla obrovské ruce s vystouplými klouby, které hnětly těsto na kreplach a škubaly zkrvavená pírka z tuhých slepic, nosily ze studny vědra vody a každé páteční odpoledne vydrhly nejdřív sestry, potom mě a nakonec šatstvo a povlečení, dokud nebyly bez poskvrnky.

Každou chvíli se však ty ruce natáhly a daly mi takový pohlavek, že jsem nevěděla, čím jsem. Připadalo mi, že sotva otevřu pusu, dostanu za ucho nebo do zátylku a uslyším: „Řekla jsem, že už to stačí, Malko!“ Nebo: „Přestaň se předvádět, Malko.“ Či jen stručné: „Oj! Ty jedna!“ V pátek si v synagoze matka zamračeně stěžovala sousedkám: „To je ale hubatice hubatá!“ Pokaždé ke mně mávla rukou a nespokojeně mlaskla. „Ta její pusa nám všem jednou způsobí jen cores.“

Z toho, jak jsme odjížděli z Ruska, si pamatuju málo, v podstatě jen to, že jsem ležela pod hlávkami zelí v nějakém voze. Matka mě nacpala do smutného šedivého kabátu, jako by to bylo brnění. „Jestli ti někdo sáhne na kapsu, musíš spustit gešrej, jaký svět neslyšel, bubele. Nikomu nesmíš dovolit, aby se toho kabátu dotkl, ani tatínkovi, rozumíš?“

Přikývla jsem. Matka mi „holčičko“ říkala jen málokdy, takže jsem se zatetelila radostí, ale když mi urovnala límec, svraštila obočí a zadívala se na mě. „S takovou tváří si tě nejspíš nikdo nevezme,“ prohlásila. „Ale třeba ti pomůže ta tvoje šlejírna.“

Muži s lucernami nás u kontrolních stanovišť komandovali naléhavým šepotem. Představovala jsem si, že lupiči a kováři číhají v lese za každým stromem, takže jsem si celý den tiskla kabát k tělu a v duchu nacvičovala gešrejš, při kterém stydla krev v žilách. Protože jsem nesla v podpaží všechno, co naše rodina vlastnila, neodvážila jsem se zpívat, broukat si ani mluvit nahlas.

Když jsme konečně za mnoho dní, možná i týdnů přijeli do Hamburku, museli jsme čekat na lavicích v registračním středisku židovského Hilfsverein. Matně si pamatuju nekoněčně dlouhé ponuré chodby a ubikace, neustálý chaos, úzkost a pronikavý lidský pach. Všichni příchozí se chovali jako žebraví bezdomovci a taky se tak s nimi jednalo. Řeknu vám, že vermontským dojnicím se dneska dostává zacházení, o jakém se nám tehdy ani nesnilo. Mohla bych o tom vyprávět hodiny.

Jednou odpoledne se otec vrátil na lavici s kusem papíru, který byl posetý spoustou razítek. „Pojď,“ vyzvala mě matka, odvedla mě na záchod, kde to nesnesitelně smrdělo, a zavřela dveře. „Natáhni ruce.“ Sundala ze mě štipavý kabát prosycený prachem a začala ohmatávat podšívku. Vypadalo to, že tam rubly už nejsou. Někdo mi je musel ve spánku ukrást.

Ale pak matka zalovila hloub a konečně svazek vlhkých zmačkaných bankovek vytáhla. Když je přepočítávala, pyšně jsem vydechla.

„Co je?“ Vrhla na mě podrážděný pohled. „Mám tleskat slunci, že vychází?“

Odemkla dveře a ukázala na dvůr, odkud se ozýval dětský smích. „Jdi.“ Vzdychla si. „Teď můžeš vyvádět, jak chceš.“

Měli jsme v plánu jet do Kapského města, protože strýček Hynam a bratrance z Vilna vlastnili někde v Transvaalu obchod s textilním zbožím. Strýček byl zřejmě velmi zbožný, jelikož před pogromy studoval na rabína. Nikdy jsem ho neviděla, ale Bella povídala, že páchne jako vařená cibule, a Rose tvrdila, že má na levém oku tik, takže se člověku zdá, že na něj pořád mrká. Tatínek ho nejspíš neměl moc rád a neřekl mu jinak než „ten šmendrik“, ale strýček mu pravidelně posílal peníze a psal: „Přijedte do Jižní Afriky. Dá-li Bůh, zaměstnáme tě jako účetního a Tillii jako prodavačku. Příležitostí je tady dost.“

Kapské město, Kapské město, opakovala jsem si v duchu. Dneska má každý atlas, televizi a může jít do knihovny, ale když já byla malá, v našem štetlu nikdo globus ani mapu nevlastnil. Jediná z mých sester neměla učebnice. Kde je ta Jižní Afrika? Nikdo nevěděl. Když jsme s doklady a markami (našetřené rubly i randy vyměnili rodiče v neskutečně vysokém kurzu a matka pak dlouho nadávala na prušácké ganovim) přišli do kanceláře lodní společnosti, nějaký muž ve frontě nás odvedl k obrovské vybledlé mapě připevněné na stěně. Tehdy jsem poprvé uviděla širý svět, seskupení klikyháků a kroužků, které prsty tisíců vystěhovalců a prodavačů lodních lístků tak zašpinily, že byly sotva vidět. Oceány měly světlemodrou barvu, pevnina růžovou a jednotlivé země od sebe oddělovaly světlezelené linky. Muž ukázal na vybledlou červenou hvězdu přímo ve středu mapy. „To je Hamburk,“ sdělil nám. Potom prstem přešel k malému černému kolečku až úplně dole. „A tady máte Kapské město.“

„Jedete tam taky?“ zeptal se tatínek.

Muž se zatvářil překvapeně. „Kdepak, já se stěhuju do Ameriky,“ odpověděl nakonec hrdě. Ukázal na tečku, která ležela ještě dál než Jižní Afrika, ale na stejné zeměpisné šířce jako Hamburk. „Do Milwaukee.“

Amerika: Milwaukee, New York, Pittsburgh, Chicago. Od chvíle, kdy jsme dorazili do registračního střediska, jsme jména těch měst slyšeli vyslovovat s nábožnou úctou. A-me-ri-ka! Někteří Židé jí říkali „goldene medina“ a nadšeně brebentili o dlažebních kostkách z čtyřiadvacetikarátového zlata a řekách plných mléka a medu. Paroplavební společnosti rozdávaly letáky a vystavovaly obrovské reklamy zachycující opulentní večírky na lodích, které nesly pasažéry k americké vlajce rozvinující se nad vodopádem zlatých mincí. Do úžasné, nádherné Ameriky jeli zřejmě všichni kromě nás. „Každý tam dostane zadarmo půdu,“ prohlásil někdo. „Sestra mi psala, že tam rostou stromy, z kterých prší jablka,“ tvrdil druhý. „Žije v kraji, co se jmenuje Connecticut.“

„Jakmile vystoupíte z lodi, okamžitě vás někdo zaměstná,“ informoval nás další člověk. „Za rok jste za vodou.“

Matka však zastávala názor, že všechny ty řeči jsou jen zbožné přání, a považovala je za naprosté nesmysly. „Co ty mešugene pitomci můžou vědět?“ zlobila se. „Odkdy nikdo nemusí pracovat? Úplně se pomátli.“

Rodiče koupili šest lístků do Kapského města, matka je složila a pečlivě mi je zastrčila pod podšívku do tajné kapsičky. Stala se ze mě rodinná pokladnička.

Kapské město. Kapské město.

Tři dny předtím, než jsme měli vyplout, se Rose probudila s pláčem. Podle mě ta holka neuměla nic jiného než fňukat. Pořád se klepala a věčně si naříkala na žaludek, na vyrážku od sluníčka nebo na slabost. Byla starší než já, měla bílou plet' a vypadala jako šálek z čínského porcelánu. Nechápala jsem,

že ji baví pořád na sebe strhávat pozornost. „Mami,“ vzlykala a vyděšeně kroutila hlavou. „Já nevidím! Všechno mám před očima rozmazané.“

Za pár hodin nemohly otevřít oči ani matka a Bella s Florou. Snažily se to zakrýt a pod záminkou, že je jim zima, si stáhly šály hluboko do čela, ale z červených očí jim tekla lesklá slza, šilhaly a neviděly na krok. Rose kvílela, Flora plakala. Ostatní vystěhovalci si od nás začali odsedat a vyhýbat se nám. Nic bych za to nedala, že nás někdo udal, protože se brzy objevili imigrační úředníci a nesmlouvavě odvedli matku a sestry do karantény. „Mají zánět spojivek,“ vysvětlil lékař. Naše jména vymazali ze seznamu cestujících. „Kdo má nakažlivou nemoc, nesmí na palubu,“ informoval otce jakýsi úředník. „To byste měl vědět.“

Otec na něj chvíli mlčky zíral. „Ale co budeme dělat?“ zeptal se nakonec. „Zaplatili jsme šest lístků a nezbyla nám ani vindra.“

„Až se vaše manželka a dcery uzdraví, můžete lístky vyměnit, pane Trejnovski. Za několik týdnů odjíždějí do Kapuského města další lodi. Do té doby,“ úředník ukázal na přečpané lavice, „musíte čekat.“

„Jak dlouho?“ zeptal se zoufale otec.

Muž pokrčil rameny.

Tatínek pro nás našel místo na špinavé podlaze u stěny, protože na lavicích už by jablko nepropadlo. Když jsme těžce dosedli, zůstal zírat přímo před sebe a kousal si přitom dolní ret. Věděla jsem, že máme už jen pár marek, které nám vystačí sotva na týden. Byly v kapsičce pod podšívku spolu s lodními lístky.

„Tati, za jak dlouho se maminka uzdraví?“ zeptala jsem se.

Trhl sebou. Kdykoli jsem ho oslovila, zatvářil se překvapeně. Měl čtyři dcery a často vypadal, že neví, která z nich

vlastně jsem. Ve Višněvu se živil jako podomní obchodník a vetešník a vozil zboží od jednoho města ke druhému. Na kárce nikdy neměl totéž. Jeden týden prodával konvice, druhý okurky a další třeba ovčí vlnu. Často býval pryč celé týdny. Putoval po kraji, když jsem se narodila, a na cestách byl i v době, kdy vypukl pogrom. Zřejmě si tím zachránil život, ale matka mu při častých hádkách třesoucím se hlasem vztekale vyčítala, že kdyby se tehdy uráčil vrátit, mohl zachránit dědečka. Kdyby netrajdal bůhví kde a bránil nás, neshořela by nám do základů stodola. Jak má ona sama rodinu ochránit, ptala se. Když se dostala do varu, taky mu předhazovala, že kdyby zůstával víc doma, možná by porodila dalšího syna a neměla jen čtyři dcery, které jsou naprosto k ničemu. „Jen se podívej! Nemáme nic než čtyři hladové krky, které musíme krmit a vyvdát!“ křičela. „Ale co můžeš čekat, když tady pořád nejsi? Jak bych mohla počít syna?“

Ode dne, kdy vstoupila do manželství, si matka zřejmě veškerá příkoří pečlivě strádala, aby s nimi mohla ve vhodnou chvíli vyrukovat. Představovaly něco jako věno, které neustále rozmnožovala. Otec vždycky její nářky vyslechl, pak rozhodil rukama a vzdychl: „Co po mně vlastně chceš, Tillie? Vypadám snad jako Bůh Všemohoucí?“

Když jsem teď vedle něj seděla, připadalo mi, že se dívám na krásný obraz. Nikdy jsem ho tak zblízka za plného denního světla neviděla. Měl výrazné souměrné rysy a řasy dlouhé jako okvětní plátky. O tom, jak je pohledný, se mluvilo v celé naší gubernii, kde měli Židé dovoleno bydlet. Jak jsem ho tak pozorovala, zdálo se mi, že dýchá celým tělem, a pevné svaly pod černým sakem i husté rezavé vlasy, které se mu kroutily pod kloboukem, mě uváděly v úžas. Můj tatínek. Nikdy jsem ho neměla jen pro sebe.